

АНАЛІТИЧНІ НОМІНАЦІЇ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ
Т. М. Тищенко, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри
української мови та методики її навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Україна)
e-mail: ttm1609@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1601-2543

У статті проаналізовано аналітичну номінацію, зафіксовану в рукописних та друкованих словниках зі східноpodільського ареалу української мови, що репрезентують тематичні групи лексики (ТГЛ) бджільництва, рибальства, тваринництва та родильного обряду. Зауважено, що найбільше аналітичних номенів є в структурі ТГЛ бджільництва та родильного обряду. Відзначено, що найбільш функційно активними аналітичними номінаціями в усіх досліджуваних групах лексики є атрибутивні узгоджені словосполучення, побудовані за моделлю «іменник + прикметник (дієприкметник)». Стрижневим словом у таких номінаціях зазвичай є архілексми тематичної чи лексико-семантичної груп, зокрема «риба», «тварина», «бджола», «дитина», «жінка». Малопродуктивні неузгоджені атрибутивні прийменникові та безприйменникові словосполучення. Виявлено, що аналітичні номінації стають твірними для складних назв та монолексем.

Ключові слова: східноpodільські говірки, номінаційні процеси, аналітична номінація, складені назви, тематична група лексики, лексико-семантична група.

Актуальність. Вивчення номінаційних процесів у говірках є однією з важливих проблем сучасної діалектології, оскільки лексичний склад зберігає багато цінної інформації про навколишній світ, про мовлення носіїв говірки й про особливості постання тієї чи тієї назви. Дослідники тематичних груп лексики різних діалектів описують її склад, принципи та способи номінації, аналізують просторову поведінку. Уже маємо системні дослідження лексики східноpodільських говірок, зокрема вивчено структурну організацію найменувань одягу, взуття і прикрас [1], традиційного будівництва [10], харчування [8], рибальства (Тищенко 3), родильної обрядовості [12; 14], бджільництва [13]. Частина східноpodільських говірок представлена в дослідженнях побутової лексики Правобережної Черкащини [6], сільськогосподарської лексики подільсько-середньонаддніпрянської межі; окремі східноpodільські говірки ввійшли до мережі обстеження дослідниць Т. В. Щербини [17], І. В. Гороф'янюк [2]. Проте потребують ґрунтовного вивчення особливості аналітичної номінації в різних тематичних групах лексики в східноpodільських говірках та її відношення до однослівної номінації, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукових праць про номінаційні процеси в говірках української мови дало змогу виявити загальні підходи до інтерпретації їх протікання й результатів. Дослідники діалектної лексики в різних ареалах так чи інакше структурують назви на однослівні, багатослівні, пропозитивні [1; 2; 3; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]. Окремо аналітичній номінації в різних групах лексики присвячено праці Я. В. Закревської [4], В. В. Леснової [5], Т. В. Щербини [18].

Мета нашого дослідження — виявити складені номінації, зафіксовані в словниках говірок східноpodільського ареалу, визначити їхні мотиваційні моделі й простежити зв'язки з однослівними номенами.

Матеріали й методи. Джерелом дослідження стали авторські словники: друковані «Лексика бджільництва говірок Східного Поділля», «Східноpodільський родильний обряд: лексикографічний та текстовий описи» та рукописні «Лексика рибальства в говірках Східного Поділля», «Лексика тваринництва в говірках Східного Поділля». Вивчення особливостей утворення та функціонування моделей складених номінацій у

різних тематичних групах лексики східноpodільського ареалу української мови стало можливим завдяки використанню описового та зіставного методів дослідження діалектного матеріалу.

Результати дослідження та їх обговорення. У східноpodільських говірках поширеною є аналітична номінація, побудована за моделями підрядної залежності компонентів – узгодження, керування, прилягання.

У кожній ТГЛ виявлено продуктивні та малопродуктивні моделі. Найбільш функційно активною аналітичною номінацією в усіх досліджуваних групах лексики є атрибутивні узгоджені словосполучення, побудовані за моделлю «іменник + прикметник (дієприкметник)». Стрижневим словом у такій номінації зазвичай є архілексема тематичної чи лексико-семантичної груп, зокрема в ТГЛ бджільництва це лексеми *бджола, матка, вулик, мед, рій*; рибальства – *риба, вудка*; родильного обряду – *дитина, мати, жінка, куми*; тваринництва – *тварина* (видові назви). Найбільше таких аналітичних номінацій виявлено в ТГЛ бджільництва та родильного обряду, найменше – у ТГЛ рибальства та тваринництва.

Для кожної лексико-семантичної групи в межах тематичної визначальними є власні диференційні ознаки, які впливають на структуру й семантику аналітичної номінації та її кількість. Наприклад, у тематичній групі бджільництва на позначення *бджоли* зафіксовано 27 аналітичних номенів, утворених за моделлю «іменник + прикметник», які репрезентують такі диференційні ознаки: 1) 'функції': *бджола до¹машин'а*, ~ *внутр'івул'ікова*, ~ *вуликова*, ~ *гос¹подарс'ка*, ~ *не¹л'отна*, ~ *хаз'аїс'ка*, ~ *хатн'а* 'бджола, яка господарює у вулику', ~ *л'отна*, ~ *медо¹ва*, ~ *медоз¹бірна*, ~ *медо¹носна*, ~ *пол'ова*, ~ *ро¹боча*, ~ *нос'ова*, ~ *ро¹боча*, ~ *труд'ашча*, ~ *прац'овита* 'бджола, яка літає за взятком', ~ *сторожо¹ва* 'бджола, яка охороняє вулик від злодійок', ~ *ройо¹ва*, ~ *дал'н'а* 'бджола, яка літає на розвідку'; 2) 'вид': *бджоли кау¹каз'кі*, ~ *дик'і*, ~ *прост'і*, ~ *оди¹ночн'і*, ~ *степо¹в'і*; 3) 'вік': *бджола моло¹да* 'бджола, яка працює у вулику', ~ *піз'н'а* 'бджола з останнього рою', ~ *ста¹ра* 'робоча бджола, яка носить мед до вулика'. Інколи семи 'вік' і 'господарські функції' поєднані в одній номінації – *бджола моло¹да* 'робоча бджола, яка працює у вулику', *бджола ста¹ра* 'робоча бджола, яка літає за взятком', 'бджола, яка веде розвідувальну роботу'.

У ТГЛ родильного обряду на позначення дитини виявлено 52 номени, що є атрибутивними узгодженими словосполученнями. Для цієї ЛСГ диференційними ознаками є: 1) 'вік': *дитина годо¹вала* 'дитина, яка має рік від роду', ~ *двох¹міс'ачна*, ~ *дву¹міс'ашна* 'дитина двох місяців', ~ *ма¹лен'ка* 'новонароджена дитина', 'дитина протягом першого року життя', ~ *міс'ачна* 'дитина, яка має один місяць від народження', ~ *тр'ох¹міс'ачна*, ~ *тр'ох¹місашна* 'дитина у віці трьох місяців', ~ *ше¹стим'іс'ачна* 'дитина у віці шести місяців', ~ *циц'кова* 'дитина, яку мати ще годує грудьми', ~ *р'ічна* 'дитина, якій виповнився рік'; 2) 'зовнішні ознаки': ~ *воло¹хата* 'дитина, яка має по тілу багато волосся', ~ *п¹равил'на* 'дитина, яка більше роботи виконує правою рукою', ~ *ра¹ба* 'дитина з плямами по шкірі'; 3) 'внутрішні риси': *дитина ве¹ре¹длива*, *мо¹рочлива* 'дитина, яка часто капризує без причин', ~ *заверн'ена*, ~ *за¹верн'ана* 'дитина, яку почали годувати грудьми знову після того, як залучили, і яка своїм поглядом приносить людям шкоду', ~ *л'акана* 'дитина, яка всього боїться', ~ *нап¹расна* 'дитина, яка все просить', ~ *не¹наситна* 'дитина, до всього жадібна', ~ *ни¹при¹ятна* 'дитина, яка робить шкоду'; 4) 'ступінь спорідненості': ~ *при¹йомна*, ~ *уси¹ноулина*, ~ *уси¹ноуле¹на*, ~ *уси¹ноул'ана*, ~ *не¹р'ідна*, ~ *патро¹натна*, ~ *п¹рийн'ата*, ~ *при¹йомна* 'дитина, взята на виховання з будинку маляти, інтернату', ~ *на¹гул'ана*, ~ *не¹уш¹л'убна* 'дитина, народжена поза шлюбом'; 5) 'спосіб вигодовування': ~ *груд¹на*, ~ *здо¹рова*, ~ *кре¹пка*, ~ *мо¹лочна*, ~ *насто¹йашча*, ~ *сла¹уна*, ~ *ма¹мина*, ~ *циц'кова* 'дитина, вигодована материнським молоком', ~ *іс¹куствин.а*, ~ *квачо¹ва*, ~ *шт¹учна*, ~ *не¹мо¹лочна* 'дитина, вигодована штучним харчем'; 6) 'час появи в сім'ї': ~ *на¹менша*, ~ *ос¹тан'а* 'найменша дитина в сім'ї', ~ *на¹йс¹тарша*, ~

¹перва, ~ ¹перша, ~ ¹старша ‘перша дитина в сім’ї’; 7) ‘час народження’: ~ не^uдо¹носана ‘дитина, народжена раніше терміну’.

Зі збільшенням диференційних ознак, імовірно, у тематичних групах збільшується й кількість аналітичних номенів, які відображають ці ознаки, що свідчить про спостережливість, образну уяву мовців та повноту питальника дослідника.

Менш продуктивною є аналітична номінація, що являє собою прийменниково-відмінкову конструкцію, утворену за моделлю «іменник (загальна назва) + прийменник + іменник»: ¹пал’ц’і на ¹личков’і ‘вроджена пляма на лиці у вигляді пальців’, ¹со¹лома в’і^uд^u сви¹неї, ¹со¹лома с поро¹с’ати ‘солосома з-під поросяти, яку використовують в обрядодіях, щоб заспокоїти дитину, яка довго не засинає’, ¹к’л’ітка д’а ¹матки ‘обтягнутий тканиною кошик чи коробка з вентиляційною сіточкою для збирання рою, що вилетів із вулика’, ¹р’її без ¹матки ‘рій, який залишився без матки’, ¹н’їж д’а вош’чини ‘пасічницький ніж у формі лопатки з лезом з обох боків для очищення вошини’, ¹їат’ір с к’рилами ‘рибальська снасть ускладненої конфігурації у формі натягнутої на кілька дерев’яних обручів сітки’, ¹мед і¹с’онашника ‘мед із квітів соняшника’, ¹мед із ¹липи ‘мед із квітів липи’, ¹вулик із рого¹зи ‘вулик, виплетений із рогози’, ¹воско¹топка на ¹пару ‘пристрій для добування воску на пару’, ¹риба за к’їло ‘риба, розмір якої відповідає стандартам, а тому вилов її дозволений’, ¹риба на до¹лошку ‘недомірки, лов яких заборонений’. Дослідники інших тематичних груп лексики також називають таку аналітичну номінацію менш уживаною в говірках [18, с. 104].

Аналітичні назви, що становлять безприйменникові атрибутивні словосполучення (тип зв’язку – керування), у східноpodільських говірках репрезентовані такими одиницями: ¹посаг ди¹тини ‘приготовлені пелюшки, одяг для новонародженого’, ¹їят’но по¹жара ‘вроджена пляма темно-червоного чи синього кольору на тілі людини, появу якої пов’язують із тим, що вагітна дивилася на пожежу і з переляку взялася за своє тіло’, ¹с’в’ато ¹Шул’ака ‘свято, на яке йшли на цвинтар провідувати мертвонароджених дітей’, ¹н’їж ¹пас’ічника ‘пасічницький ніж у формі лопатки з лезом з обох боків для очищення вошини’, ¹л’ашч се¹редн’ої ва¹ги ‘молодий лящ вагою до кілограма’.

У досліджуваних говірках відзначено декілька номінацій, утворених за моделлю «іменник + прислівник», зокрема ¹ва¹г’ітна не^uдуже, ¹ва¹г’ітна т’рошки ‘жінка з вагітністю першого триместру’, ¹бе¹рем’ін’а к’репко ‘вагітна на великому терміні’, що, очевидно, постали з ускладнених номінацій ¹ж’інка ¹ва¹г’ітна не^uдуже, ¹ж’інка ¹ва¹г’ітна т’рошки. Лексему ¹ж’інка через її семантичну надлишковість у цій конструкції опущено, атрибутив ¹ва¹г’ітна субстантивований.

У східноpodільських говірках зафіксовано явища семантичної компресії, вираженої в згортанні атрибутивного узгодженого словосполучення до одного субстантивованого атрибутива. Наприклад, ¹матка т’рутнева ‘матка, яка відкладає незапліднені яйця’ → ¹т’рут’нева ‘тс’, ¹б’рачний об’л’їт ‘політ матки перед заплідненням’ → ¹б’рачне ‘тс’, ¹ж’інка ¹ва¹г’ітна ‘вагітна’ → ¹ва¹г’ітна ‘тс’, ¹ж’інка би¹з’д’їтна, ¹ж’інка би¹з’д’їтна ‘жінка, яка не має дітей’ → ¹бе^uз’д’їтна ‘тс’, ¹ди¹тина дво¹х’іс’ачна, ¹ди¹т’а дво¹м’іс’ашне ‘дитина віком два місяці від народження’ → ¹дво¹х’іс’ашне ‘тс’.

Спостережено, що інколи такий субстантивований атрибутив може бути частиною словотвірного ланцюга, який завершується універбом, наприклад: ¹ди¹тина за¹вернута ‘дитина, яку почали годувати грудьми знову після того, як залучили, і яка своїм поглядом приносить людям шкоду’ → ¹за¹вернуте ‘тс’ → ¹заве^uрток, ¹заве^uртин ‘тс’.

Більшість дослідників дотримується думки, що внаслідок універбізації словосполучень, тобто через їхню смислову конденсацію, виникають вторинні утворення – однослівні назви [4, с. 48]. Це підтверджує й наш матеріал. Твірними основами для універбів є складені номінації, оскільки однослівних назв – субстантивованих атрибутивів – у досліджуваних говірках не зафіксовано.

Універби виявлено в усіх аналізованих ТГЛ. Твірними для цих найменувань є атрибутивні узгоджені та неузгоджені словосполучення, утворені за моделями:

1) «іменник + прикметник»: *моло́ко* ¹*кисле* → *кисл'ак*, *курча́та* ¹*п'із'н'і* → *п'ізн'а́ки*, *о́кун'* *морс'ки́й* → *мо́р'ак*, *гн'і́дий* *к'ін'* → *гн'і́дак*, *ко́роп* *прос'тій* → *прос'т'ак*, *йа́йце* *с'в'іже* → *с'в'і́жак*, *би́чок* *р'і́чний* → *р'і́чн'ак* ‘річний бичок’, *моло́ко* *про́т'але*, *моло́ко* *про́т'ате* → *про́т'ак* ‘несвіже молоко, худоба дохла → дохл'а́ки, худоба здохла → здохл'а́ка ‘худоба, яка здохла’; *риба́* *пу́хла* → *пу́хл'ак*, *са́ло* *ну́тране*, ~ *ну́тр'а́не* → *ну́тр'ак*, *ну́трак* ‘сало із нутра свині’, *ву́лик* *борто́вий* → *бор'т'ак* ‘рамковий вулик’;

2) «іменник + дієприкметник»: *ху́доба* *здо́хла* → *здохл'а́ка* ‘худоба, яка здохла’;

3) «іменник + неузгоджене означення, виражене формою непрямого відмінка іменника»: *ву́лик* *у ду́пл'і* → *ду́пл'ак*, *ву́лик* *із со́ломи* → *со́ломл'ани́к*;

4) «іменник + порядковий числівник»: *ме́д* *пе́рший* → *пе́р'вак*, *р'і́й* *пе́рший* → *пе́р'шак*, *р'і́й* *дру́гий* → *дру́гак*, *у́то* *ра́к*.

Такі універби в східноповідільських говірках утворені за загальними моделями: з усиченням основи означального слова: *качу́р* *нас'і́н'евий*, ~ *нас'і́н'овий*, ~ *нас'і́н'овий* → *на́с'і́н'ик*, *с'і́н'ик* ‘качур, залишений на насіння’; без усичення основи означального слова: *качу́р* *с'і́ме^uн'и́й* і, ~ *с'і́ме^uн'и́й*, ~ *с'і́миⁿн'и́й* → *с'і́м'і́н'і́к* ‘качур, залишений на насіння’, *с'винка* *ре^uмонти́на* → *ремка* ‘свиня до року’; *ко́рова* *лі́мче^uна* → *лі́мка* ‘корова з однією зіпсованою дійкою’; *риба́* *до́н'а* → *до́нка* ‘риба, яка водиться в нижній частині водойми’; *риба́* *ве^uрхо́водна* → *ве^uрхо́вод'ка* ‘риба, яка водиться у верхній частині водойми’; *курча́та* *жниво́в'і* → *жнивови́ки*; *курча́та* *п'і́т'копи́* → *п'і́д'копи́ки*, *п'і́д'копи́ки*; *курча́та* *п'і́з'н'і* → *п'і́зн'а́ки* ‘курчата, пташата, що виводяться в жнива’; *ко́рови* *у́ за́пуску* → *за́пусн'і́ки* ‘стадо тільних корів, яких через це вже не доять’. Спостережено, що під час універбаційних процесів у говірці поширена зміна граматичного роду деривата порівняно з головним словом твірного словосполучення; це характерна риса української мови: *обру́чалка* ‘обручальне кільце’, *ви́ливко́* ‘пташине яйце, знесене в м'якій оболонці без шкаралупи’, *ш'і́тучни́к* ‘дитина, вигодована штучним кормом’, *при́йемн'і́к* ‘дитина, узята на виховання з будинку маляти, інтернату’, *д'і́йни́ц'а* ‘відро, у яке постійно доять корів, овець’, *кисл'ак*, *про́т'ак* ‘кисле молоко’, *пу́хл'ак* ‘риба дохла’, *ну́тр'а́к* ‘сало нутряне’, *вос'ма́к* ‘восьмимісячне дитя’. Зрідка в говірці зафіксовано зміну граматичного числа дериватів: *рога́ч'і́* ‘рогата худоба (корови, кози, бики, воли)’ [16].

Я. В. Закревська зауважувала, що «явище смислової конденсації словосполучень в однослівні назви, яке належить до інновацій і небезпідставно вважається специфічною особливістю уснорозмовного стилю сучасної, певною мірою й діалектної мови, було властиве різним історичним періодам як української, так і інших слов'янських мов» [4, с. 54]. Виникнення однослівної назви зі словосполучень має загальний характер, проте дослідниця зауважує, що «не можна заперечувати і зворотного процесу – первісного існування однослівної назви й пізнішої назви-словосполучення як пояснення чи уточнення однослівної назви, що може бути зумовлена причинами лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру» [4, с. 54]. Отже, існує двосторонній словотвірний зв'язок складеної номінації та універбів.

Спостереження за репрезентантами різних тематичних груп дає змогу встановити спільні моделі мотивації, прогнозувати розвиток семантичної структури, виявляти полісемічні назви, установлювати походження мононазв. Прикладом може слугувати однослівна номінація *йа́л'і́у́ка*, *йа́лоу́ка* зі значенням ‘жінка, яка не має дітей’ та *йа́л'і́у́ка*, *йа́лоу́ка* ‘корова, яка ні разу не телилася’, ‘корова, яка лише раз дала приплід’. На перший погляд, лексема *йа́л'і́у́ка*, *йа́лоу́ка* на позначення жінки, яка не має дітей, може видатися такою, що утворена внаслідок семантичної трансформації. Проте в досліджуваних говірках зафіксовано аналітичний номен *ж'інка* *йа́лова* ‘жінка, яка не має дітей’ та лексеми *йа́лова* ‘тс’, *йа́л'і́у́ка*, *йа́лоу́ка* ‘тс’. Можемо припустити, що лексема *йа́лова* лише на першому етапі утворення аналітичної номінації була втягнута в ТГЛ родильного обряду з ТГЛ тваринництва, що засвідчує словотвірний ланцюжок.

Складені назви є підґрунтям для утворення складних номінацій, яких, порівняно з першими, небагато в східноpodільських говірках. Складні слова, похідні від підрядних словосполучень, представлені назвами, у яких поєднано прикладку й означуване слово, наприклад, *матка трутова* → *матка-трут'юка* 'робоча бджола, яка відкладає незапліднені яйця', *бджоли одиначи* → *бджоли-одиначки* 'дикі бджоли, які живуть у лісі чи в землі'. Відзначено випадки складання основ аналітичної номінації за допомогою інтерфіксів: *рамка сотова* → *соторамка* 'воцана основа стільника, у якій немає меду', *с'ім'я бджолина* → *бджолос'ім'я* 'всі бджоли у вулику з однією маткою'.

Перевагу складених назв над складними в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя спостерегла Т. В. Щербина, зауваживши, що складних назв одягу і взуття в тематичній групі небагато, а відмінність між ними дослідниця вбачає в тому, що «складені найменування й однослівні мають те саме номінативне навантаження, однак назва-словосполучення є ще й носієм синтаксичних відношень» [18, с. 102].

Висновки й перспективи. У східноpodільських говірках аналітичні назви представлені підрядними словосполученнями. У кожній із досліджуваних ТГЛ виявлено тенденцію до утворення назв-словосполучень від номенів, що позначають родові поняття. Аналітичні найменування репрезентовано здебільшого двослівними атрибутивними словосполученнями. Найбільш функційно активні безприйменникові конструкції, зокрема атрибутивні словосполучення (тип зв'язку – узгодження), побудовані за схемою «прикметник (дієприкметник) + іменник-загальна назва реалії», де прикметник чи дієприкметник виражають різні диференційні ознаки. Менш поширені атрибутивні словосполучення (тип зв'язку – керування), утворені за моделями «іменник + іменник» та «іменник + прийменник + іменник». На такі аналітичні номінації звертають увагу дослідники лексики інших діалектних зон, що засвідчує їхній загальноукраїнський контекст. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні механізмів утворення складеної номінації в інших тематичних групах лексики східноpodільських говірок.

Список використаної літератури

1. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноpodільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2011. 393 с.
2. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноpodільських говірок: структурна організація та ареалогія / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 632 с.
3. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньоподільському діалекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2003. 532 с.
4. Закревська Я. В. Одночленні і двочленні дублетні назви в діалектах української мови. *Мовознавство*. 1979. № 6. С. 48–54.
5. Леснова В. Словосполучення, компаративи та паремії як засоби вираження оцінки людини (на матеріалі «Лексикону львівського»). *До глибини сутності мови* : збірник наукових праць на пошану професора Миколи Лесюка. Івано-Франківськ, 2020. С. 211–215.
6. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини : монографія. Черкаси : Відлуння – Плюс, 2000. 265 с.
7. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західноpodільському говорі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2004. 480 с.
8. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2019. 424 с.
9. Поістогова М. В. Номінаційні процеси в ботанічній лексиці східноpodільських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2005. 23 с.
10. Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький нац. ун-т. Донецьк ; Вінниця, 2015. 424 с.
11. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говірок : монографія. Луганськ : Елтон-2, 2009. 369 с.
12. Тищенко Т. М. Номінація жінок у родильному обряді Східного Поділля. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (Мовознавство і літературознавство)* : зб. наук. праць / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 2. С. 211–217.

13. Тищенко Т. М. Номінація меду в говірках східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 2. С. 195–197.
14. Тищенко Т. М. Способи номінації в тематичній групі лексики родильного обряду в східноподільських говірках. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8207/1/Tyshchenko_Sposoby_nominacii.pdf.
15. Тищенко Т. М. Способи номінації у тваринницькій лексиці східноподільських говірок української мови. *Філологічний часопис*. 2016. Вип. 1 (7). С. 59–69.
16. Тищенко Т. М. Явища універбації в лексиці східноподільського ареалу. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2012. Вип. 16. С. 325–330.
17. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. Київ, 2003. 21 с.
18. Щербина Т. В. Складні й складені назви в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя. *Мовознавчий вісник: зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова*. Черкаси, 2010. Вип. 10. С. 101–105.

Список використаних джерел

1. Тищенко Т. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи : навч. посіб. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 382 с.
2. Тищенко Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 88 с.
3. Тищенко Т. М. Рибальська лексика східноподільських говірок. *Студії з діалектології. Матеріали і дослідження / відп. ред. П. Ю. Гриценко*. Вип. 1. Київ : КММ, 2017. С. 210–227.

References

1. Berezovska, H. H. (2011). Struktura orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho odiahu ta prykas u skhidnopodilskykh hovirkakh [Structural organization and geography of names of traditional clothes and ornaments in East Podolia dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 22 (in Ukr.).
2. Horofianiuk, I. V. (2020). Botanichna leksyka tsentralnopodilskykh hovirok: struktura orhanizatsiia ta arealohiia [Botanical vocabulary of Central Podolia dialects: structural organization and areology]. Vinnytsia, 632 (in Ukr.).
3. Hrymashevych, H. I. (2003). Nominatsiia odiahu ta vzuttia v serednopoliskomu dialekti [Nomination of clothes and shoes in the Middle Polish dialect]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 22 (in Ukr.).
4. Zakrevska, Ya. V. (1979). Odnochlenni i dvochlenni dubletni nazvy v dialektakh ukrainskoi movy [One-membered and two-membered doublet names in dialects of the Ukrainian language]. In : *Movoznavstvo [Linguistics]*, 6, 48–54 (in Ukr.).
5. Liesnova, V. V. (2020). Slovospoluchennia, komparatyvy ta paremii yak zasoby vyrazhennia otsinky liudyny (na materialy «Leksykonu lvivskoho») [Phrases, comparatives and proverbs as a means of expressing human evaluation (on the material of the «Lviv Lexicon»)]. In : *Do hlybiny sutnosti movy [To the depth essence of language]*. Ivano-Frankivsk, 211–215 (in Ukr.).
6. Martynova, H. I. (2000). Lihvystychna heohrafiia pravoberezhnoi Cherkashchyny [Linguistic geography of the right-bank Cherkasy region]. Cherkasy, 265 (in Ukr.).
7. Omelkovets, R. S. (2004). Nominatsiia likarskykh roslin v ukrainskomu zakhidnopoliskomu hovori [Nomination of medicinal plants in the Ukrainian West Polish dialect]. PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 480 (in Ukr.).
8. Oskyrko, O. P. (2019). Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh [Names of food and drinks in East Podolia dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Cherkasy, 22 (in Ukr.).
9. Poistohova, M. V. (2005). Nominatsiini protsesy v botanichnii leksytsii skhidnopolilskykh hovirok [Nomination processes in the botanical vocabulary of East Polish dialects]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 23 (in Ukr.).
10. Polishchuk, L. B. (2015). Struktura orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho budivnytstva v skhidnopodilskykh hovirkakh [Structural organization and geography of names of traditional construction in East Podolia dialects]. PhD dissertation (Ukrainian language). Donetsk; Vinnytsia, 424 (in Ukr.).
11. Skorofatova, A. O. (2009). Onomasiolohiia ta lihvoheohrafiia fitonomeniv v ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Onomasiology and linguogeography of phytonomes in Ukrainian East Slobozhan dialects]. Luhansk, 369 (in Ukr.).
12. Tyshchenko, T. M. (2009). Nominatsiia zhinok u rodynomu obriadi Skhidnoho Podillia [Nomination of women in the maternity rite of Eastern Podillya]. In : *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seria № 8. Filolohichni nauky (Movoznavstvo i literaturoznavstvo) [Scientific journal of NPU of M. P. Dragomanov. S. № 8. Philological Sciences (Linguistics and Literary Studies)]*. Kyiv, 2, 211–217 (in Ukr.).
13. Tyshchenko, T. M. (2008). Nominatsiia medu v hovirkakh skhidnoho Podillia [Nomination of honey in the dialects of Eastern Podillya]. In : *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva [Modern problems of linguistics and literary criticism]*. 12, 195–197 (in Ukr.).

14. Tyshchenko, T. M. (2008). Sposoby nominatsii v tematychnii hrupi leksyky rodylnoho obriadu v skhidnopodilskykh hovirkakh [Methods of nomination in the thematic group of vocabulary of the maternity rite in Eastern Podil dictionaries]. Retrieved from https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8207/1/Tyshchenko_Sposoby_nominacii.pdf. (in Ukr.).
15. Tyshchenko, T. M. (2016). Sposoby nominatsii u tvarynnytskii leksytsi skhidnopodilskykh hovirok ukrainskoi movy [Methods of nomination in the livestock vocabulary of East Podolia dialects of the Ukrainian language]. In : *Filolohichnyi chasopys* [Philological journal]. 1 (7), 59–69 (in Ukr.).
16. Tyshchenko, T. M. (2012). Yavyshcha univerbatsii v leksytsi skhidnopodilskoho arealu [Phenomena of univerbation in the vocabulary of the East Podolia area]. In : *Naukovi zapysky. Seriya : Filolohiia (movoznavstvo)* [Scientific notes. Series philology (linguistic)]. 16, 325–330 (in Ukr.).
17. Shcherbyna, T. V. (2003). Serednonaddnipriansko-stepove dialektne porubizhzhia u svitli izohlos [Middle Dnieper-steppe dialect border in the light isoglosse]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 21 (in Ukr.).
18. Shcherbyna, T. V. (2010). Skladni i skladeni nazvy v hovirkakh serednonaddnipriansko-stepovoho porubizhzhia [Complex and compound names in the dialects of the Middle Dnieper-steppe border]. In : *Movoznavchyi visnyk* [Linguistic bulletin]. Cherkasy, 10, 101–105 (in Ukr.).

T. M. TYSHCHENKO. ANALYTICAL NOMINATIONS IN EASTERN PODILLYA DIALECTS

Summary. Introduction. *The study of nomination processes in dialects is one of the important problems of modern dialectology. The analysis of scientific works on nomination processes in the dialects of the Ukrainian language made it possible to identify general approaches to the interpretation of their course and results.*

Purpose. *The purpose of the research is to identify the composite nominations recorded in the dictionaries of the dialects of the Eastern Podillya area, to determine their motivational models and connections with one-word nouns.*

Methods. *The use of comparative and descriptive methods makes it possible to trace the contents of different thematic groups of vocabulary with a composite nomination, to determine the structural and semantic models characteristic of each of the analyzed groups.*

Results. *The article analyzes the author's printed «Vocabulary of beekeeping dialects of Eastern Podillya», «Eastern Podillya maternity rite: lexicographic and textual descriptions» and manuscript dictionaries «Vocabulary of fishing in the dialects of Eastern Podillya», «Vocabulary of animal husbandry in the dialects of Eastern Podillya». It has been noted that in the thematic groups of vocabulary with a specific meaning there are more compound nouns than in the thematic group of ritual vocabulary, due to extralingual reality, questionnaires and methods by which dialect material was collected. It has been determined that in all the studied groups mostly the analytical nouns have been fixed that were formed according to the model «noun + adjective», in particular, to denote the archetypes fish, animal, bee, child, woman.*

Originality. *The compound nouns of thematic groups of the vocabulary of beekeeping, fishing, animal husbandry and maternity rites in the Eastern Podillya dialects, which have not been described yet, are analyzed. It has been found out that analytical nominations are a creative basis for complex names and monolexems.*

Conclusion. *It has been determined that the groups of this vocabulary are equally filled with compound nominations of different constructions. Their functioning in the dialects is due to a set of differential features. We see the prospect of the investigation in the study of the mechanisms of formation of the composite nomination in other thematic groups of the vocabulary of Eastern Podillya dialects.*

Key words: *Eastern Podillya dialects, nomination processes, compound names, compound nouns, thematic group of vocabulary, lexico-semantic group.*

Надійшла до редакції 01.02.21

Прийнято до друку 15.04.21